

Семчук Ганна Олександрівна,
студентка 3 курсу факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

РЕЄСТРОВАНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено інститут цивільного партнерства як ефективний інструмент захисту прав осіб в Україні. Проаналізовано досвід ЄС, зокрема «скандинавську модель» цивільного партнерства. Висвітлено актуальність запровадження інституту реєстрованого партнерства в Україні в контексті рішення ЄСПЛ у справі «Маймулахін і Марків проти України», правових викликів воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

127

Цивільне партнерство — це соціально-правовий феномен, що успішно функціонує у багатьох розвинених країнах і може стати оптимальним рішенням для правового визнання та захисту осіб, які вибрали альтернативні традиційному шлюбну форми організації спільного життя або не можуть укласти шлюб.

Актуальність теми зумовлено нагальною потребою модернізації сімейного законодавства України в умовах безпрецедентних викликів воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Особливої гостроти набуває питання правового визнання партнерських відносин у контексті численних трагічних наслідків російської агресії. Відсутність інституту реєстрованого партнерства створює суттєві перешкоди при вирішенні майнових, пенсійних,

спадкових та інших правових питань щодо пораненого, зниклого чи загиблого.

Цивільне партнерство як соціально-правовий феномен виникло внаслідок еволюції сімейного права і зміни поглядів на права людини. Українські науковиці І. Є. Ревуцька та С. Б. Булеца підкреслюють, що однією з важливих передумов у запровадженні інституту зареєстрованого партнерства, а також регулювання відносин одностатевих пар стала трансформація поглядів на права людини, особливо після Другої світової війни ¹.

Важливу роль у становленні інституту цивільного партнерства відіграла практика Європейського суду з прав людини. Автори книжки *The Future of Registered Partnerships* звертають увагу на те, що ЄСПЛ розглядає такі партнерства як нейтральні, менш культурно специфічні та зі світською формою офіційного визнання союзів, що полегшує їх упровадження ².

128 Правове регулювання сімейних відносин у Європейському Союзі має свої особливості. Згідно з Договором про функціонування ЄС (TFEU) ³, хоча ЄС має компетенцію щодо гармонізації норм міжнародного приватного права, які стосуються сім'ї, визначення та юридичне регу-

¹ Ревуцька І. Є., Булеца С. Б. Інститут зареєстрованого партнерства та фактичні шлюбні відносини в Україні і країнах ЄС: поняття й особливості. *Modern Researches: Progress Of The Legislation Of Ukraine And Experience Of The European Union*. Riga : Izdevniecība "Baltija Publishing", 2020. С. 481. <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-43-3/1.27>.

² Hayward A., Scherpe J. M. *The Past, Present and Future of Registered Partnerships*. Cambridge : Intersentia, 2017. P. 496. <https://doi.org/10.1017/9781780686325>.

³ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Договір Європ. Союзу від 07.02.1992: станом на 30 берез. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 24.02.2025).

лювання сімейних відносин залишається виключною компетенцією держав-членів. Це зумовлює значне різноманіття підходів у правовому регулюванні, при цьому всі вони мають відповідати Європейській конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 р. ⁴

А. П. Пашинський пропонує поділити всі держави з інститутом партнерства на дві групи:

- держави, де в зареєстроване партнерство можуть / могли вступати лише особи однієї статі (Австрія, Німеччина, Чехія, Угорщина, Словенія, Швейцарія, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Данія і Норвегія);
- держави, де партнерство можуть реєструвати як одностатеві, так і різностатеві пари (Франція, Бельгія, Нідерланди, Люксембург) ⁵.

Знаковою подією у розвитку інституту цивільного партнерства стало запровадження Данією зареєстрованого партнерства 1 жовтня 1989 р. ⁶, що створило важливий прецедент для подальшого правового визнання сімейних відносин, які не підпадали під традиційне визначення шлюбу.

Суть Акта про реєстрацію партнерств можна викласти в одному реченні: на партнерства поширюються всі права і обов'язки подружжя, окрім випадків, прямо передбачених у самому Акті. Винятками є лише деякі немайнові питання: презумпція батьківства, окремі аспекти усиновлення і виховання дітей, застосування медичних

129

⁴ Hayward A., Scherpe J. M. The Past, Present and Future of Registered Partnerships. Cambridge : Intersentia, 2017. P. 499. <https://doi.org/10.1017/9781780686325>.

⁵ Пашинський А. П. Правові режими майна подружжя та парних союзів сімейного типу в сучасному міжнародному сімейному праві : монографія. Київ : БО «Благод. фонд пам'яті Василя Кисіля», 2024. С. 52.

⁶ The Registered Partnership Act of Denmark : of 01.06.1989 no. 372. URL: https://www.petertatchell.net/lgbt_rights/usercitybercity/~dko12530/s2.htm.html (дата звернення: 08.02.2025).

репродуктивних технологій. Як зазначає А. П. Пашинський, данське право стало прикладом ефективної законодавчої техніки: замість повного переліку всіх прав і обов'язків партнерів на партнерства одним реченням поширили всі норми щодо подружжя та встановили поодинокі винятки ⁷.

Нордичні країни (Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія та Ісландія) створили особливу «скандинавську модель» цивільного партнерства, в якій «партнерство відрізняється від звичайного шлюбу хіба що назвою», — зазначає А. П. Пашинський, згадуючи роботу М. Антокольської *Harmonisation of family law in Europe: a historical perspective. Antwerp* ⁸. Ця модель стала взірцем для багатьох європейських держав. Однак важливо зазначити, що в європейському правовому просторі сформувалися різні підходи: одні країни запровадили одностатеві шлюби, відмовившись від інституту цивільного партнерства, тоді як інші зберегли згаданий інститут як альтернативу шлюбу для одностатевих пар.

Понад 10 років питання законодавчого врегулювання цивільного партнерства залишається предметом активних дискусій і правових ініціатив в Україні. Вперше на законодавчому рівні воно було згадане у Плані дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. ⁹

⁷ Пашинський А. П. Правові режими майна подружжя та парних союзів сімейного типу в сучасному міжнародному сімейному праві : монографія. Київ : БО «Благод. фонд пам'яті Василя Кисіля», 2024. С. 53.

⁸ Там само. С. 52.

⁹ Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р: станом на 26 верес. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-p#Text> (дата звернення: 24.02.2025).

Значним же кроком на шляху до врегулювання цього питання стало рішення Європейського суду з прав людини у справі «Маймулахін і Марків проти України» від 1 червня 2023 року. «Позивачами є пара чоловіків, які у стосунках, починаючи з 2010 року. Вони скаржилися відповідно до статті 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, що відсутність в українському законодавстві будь-якої можливості для них укласти шлюб або будь-який інший вид цивільного союзу, яким визнаються їхні стосунки, є дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації», – зазначено в тексті ухвали ЄСПЛ ¹⁰. Суд визнав, що Україна порушує Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод через брак механізму правового визнання одностатевих союзів. Це створює правовий обов'язок для держави вжити заходів загального характеру.

Багато соціальних прав і гарантій не доступні парам, які з певних причин не є у шлюбі. Попри це реалізація вказаних прав сьогодні відбувається шляхом застосування альтернативних методів (фіктивний шлюб з іншою людиною, укладання заповіту, договору про спільне проживання, реалізація прав через інших близьких родичів (матір, батько, сестра, брат, тощо))¹¹. Савченко переконаний, що «неможливість двох людей створити сім'ю через їх статі або небажання отримувати свідоцтво про шлюб, слід вважати штучним обмеженням прав людини»¹².

¹⁰ Judgment of The European Court of Human Rights of 01.09.2023 in the case of Maymulakhin and Markiv v. Ukraine, application no. 75135/14. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-224984%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-224984%22]}) (дата звернення: 24.02.2025).

¹¹ Дрок І. С. Актуальні питання цивільного партнерства в умовах дії воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Т. 2, № 82. С. 147–151. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.23>.

⁸² Савченко В. Огляд інституту реєстрованих партнерств як способу розширення можливостей учасників цивільних правовідносин. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 1. С. 49–55. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.9>.

Однак уже в березні 2023 р. народна депутатка Інна Со-
всун і група інших народних обранців подали на розгляд
парламенту законопроект № 9103 «Про інститут реєстро-
ваних партнерств»¹³, а водночас на його підтримку було
створено петицію, яку підписали 25 573 громадянина. Від-
повідно до нього **реєстроване партнерство** — це зареє-
стрований у визначеному порядку добровільний сімей-
ний союз двох повнолітніх осіб, однієї чи різної статі,
в основі якого лежить взаємоповага, взаєморозуміння,
взаємопідтримка, взаємні права та обов'язки.

Отже, запровадження цивільного партнерства в Україні
може стати фундаментальною передумовою для забезпе-
чення конституційного принципу рівності прав громадян
та є актуальним в контексті європеїзації приватного права.
Це сприятиме посиленню правового захисту партнерів,
усуненню дискримінаційних норм і розвитку толерант-
ного суспільства в умовах воєнного стану.

¹³ Проект Закону про інститут реєстрованих партнерств: від
13.03.2023 р. № 9103. URL: <https://itd.rada.gov.ua/d4ca80fc-4d80-48f0-bdf7-7e6979195130> (дата звернення: 20.02.2025).